

ÉVA GUILLOREL, DAVID HOPKIN, WILLIAM G. POOLEY (edited by),
Rhythms of Revolt: European Traditions and Memories of Social Conflict in Oral Culture, London and New York, Routledge, 2018, 407 p.

În influența sa lucrare, *Domination and the Arts of Resistance*¹, James Scott folosea două concepte, „transcrieri publice” și „transcrieri ascunse”, pentru a încerca să explice mai bine atitudinea servilă deferentă, întâlnită de cele mai multe ori, de-a lungul timpului, a grupurilor sociale subordonate față de cele dominante. „Transcrierile publice”, expresie ce desemnează discursul deschis ce reglementează relațiile între grupurile dominante și cele subordonate dintr-o societate, care este de regulă accesibil istoricilor, le poate crea acestora o falsă opinie asupra prezenței consensului și armoniei sociale. De cealaltă parte, „transcrierile ascunse”, discursul privat al grupurilor subordonate, contestă discursul oficial, public, conferind claselor de jos un sentiment de autonomie și demnitate. Marea dificultate metodologică a istoricilor este însă recuperarea acestui discurs al grupurilor sociale subordonate, problemă ce devine acută atunci când perioada studiată este mai îndepărtată în timp. De multe ori, natura subiectului cercetării face ca această dificultate să devină și mai mare, așa cum se întâmplă în cazul studierii conflictelor sociale în spațiul occidental în perioada modernității timpurii. Încercările istoricilor de a identifica „vocale” claselor de jos sunt limitate de faptul că mai toate sursele păstrate au fost create de clasele dominante și prezintă astfel punctul acestora de vedere. Mai mult, în cazul conflictelor sociale, autoritățile de peste tot au încercat să interzică orice discurs sau practică care să ajute la transmiterea memoriei revoltei în rândul claselor subordonate. La această problemă metodologică încearcă să ofere soluții editorii volumului recenzat aici.

Lucrarea *Rhythms of Revolt* își propune să studieze memoriile și tradițiile privind conflictele sociale în cultura orală, preponderentă în Europa la începutul epocii moderne. Introducerea semnată de editori, foarte utilă din punct de vedere metodologic pentru istoricii ce studiază tradițiile orale, încearcă să ofere soluții pentru dificultățile ce se ivesc în analiza culturilor orale. Ca și în alte lucrări², cei trei editori susțin nu doar validitatea științifică, ci și rodnicia utilizării tradițiilor orale ca surse de către istorici. În cazul de față, sursele folosite pentru studierea revoltelor din perioada modernității timpurii sunt reprezentate de cântece, cântatul colectiv în spațiul public având mai mereu conotații social-politice și, într-o mai mică măsură, de legende. Desigur că astfel de surse folclorice trebuie criticate, metoda nefiind în esență diferită de cea aplicată de către istorici surselor scrise.

Cele treisprezece studii de caz ale volumului încearcă să aplice principalele linii directoare schițate în introducerea ale acestei critici. Perioada analizată variază de la secolul al XVI-lea, pentru spațiul flamand și cel german, până la secolul al XVIII-lea, în Rusia și chiar prima jumătate a secolului al XIX, în Estonia, marcând astfel decalajele geografice și temporale ale procesului de modernizare. Astfel, sunt analizate cântecele despre revoltele urbane din

¹ James C. Scott, *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*, Yale University Press, 1990.

² Éva Guillorel, *La complainte et la plainte: Chanson, justice, cultures en Bretagne (XVIe – XVIIIe siècles)*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 2010. David Hopkin, *Voices of the People in Nineteenth-century France*, Cambridge, UK, Cambridge University Press, 2012. William G. Pooley, *Body and Tradition in Nineteenth-Century France: Félix Arnaud and the Moorlands of Gascony, 1870–1914*, Oxford, Oxford University Press, 2019.

Bruges și Ghent din secolul al XV-lea, despre răscoala țăranilor germani din sudul Alsaciei din 1525, legendele elvețiene ce îl au ca erou pe Wilhelm Tell, cântecele bretone despre revolta împotriva timbrului pe hârtie din 1675, memoria catolică a iconoclasmului calvinist din Țările de Jos în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, tradiția în legătură cu revoltele protestanților din regiunea Cévennes după evocarea Edictului din Nantes în 1685, cântecele despre revolta din Rusia sfârșitului de secol XVII condusă de Emilian Pugachev, folclorul legat de războiul desfășurat în Irlanda între 1689–1691 între adepții lui James II și cei ai lui William III, melodiile populare folosite pentru a transmite un mesaj protestatar în Anglia în secolele XVI–XIX, cântecele contrarevoluționate bretone cântate după izbucnirea Revoluției franceze, baladele despre revolta marinarilor englezi din 1797, tradițiile orale legate de războaiele țărănești din Estonia de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, precum și balada lui Roddy McCorley, erou local din Ulster de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, ce avea să devină simbol al mișcării separatiste nord-irlandeze. Legăturile ideatice între cele treisprezece capitole sunt realizate în concluziile finale de către Peter Burke, ceea ce face să fie mai încheiat din punct de vedere conceptual un volum destul de eterogen de altfel.

Unele studii de caz arată cum, deși au fost înregistrate în scris ori culese la decenii sau chiar secole după încheierea întâmplărilor despre care vorbesc, cântecele pot fi folosite ca surse, oferindu-le uneori istoricilor informații noi despre evenimentele analizate. Acesta este cazul cântecelor despre revoltele din Bruges și Ghent din secolul al XV-lea, transmise din generație în generație în rândul meșteșugarilor și negustorilor locali și fixate, la un moment ulterior, în scris, după cum au arătat Jan Dumolyn și Jelle Haemers (capitolul „Political songs and memories of rebellion in the later medieval Low Countries”). Georges Bischoff (în capitolul „Remembering the Peasants' War in the Vosges: The Song of Rosemont”) a arătat și el cum un cântec ce circula în tradiția orală din Alsacia și Lorena la jumătatea secolului al XIX-lea poate oferi informații despre revolta țăranilor din sudul Alsaciei ce a avut loc în anul 1525.

Cele mai multe studii din volum arată cum cântecele despre o revoltă din trecut sunt folosite de contemporani pentru a propaga și legitima propria mișcare protestatară. Spre exemplu, Malte Griesse (capitolul „Popular Memory and early modern revolts in Russia: From Razin to Pugachev”) a arătat cum, în Rusia, participanții la revolta condusă de Emilian Pugachev (1773–1775) cântau cântece despre Stenka Razin, liderul unei revolte ce avusese loc cu un secol în urmă (1670–1671). Alteori, deși versurile nu s-au păstrat, din motive ce țin de cenzura oficială sau de autocenzura grupurilor subordonate de teama măsurilor punitive ale autorităților, linia melodică este cea care transmite un mesaj protestatar, chiar și atunci când pe ea sunt cântate versuri ce nu au din punct de vedere semantic un înțeles subversiv. Gerald Porter (capitolul „Melody as a bearer of radical ideology: English enclosures, The Coney Warren and mobile clamour”) a documentat cazul liniei melodice și refrenului „derry down, derry down”, folosite în Anglia pentru a transmite un mesaj protestatar timp de patru veacuri, din secolul al XV-lea și până în secolul al XIX-lea.

Unul din minusurile volumului este reprezentat de faptul că unii autori nu acordă suficient de multă importanță teoriei dominantă în folcloristica contemporană, ce pune accent pe interpretarea unică a unui cântec de către un anumit cântăreț, în fața unui anumit public, cu așteptările sale specifice, indiferent dacă respectivul cântăreț a citit cântecul într-o broșură, l-a auzit cântat (sau citit) de altcineva sau l-a învățat în familie, de la generațiile anterioare. Un alt minus este legat de lipsa studiilor despre țările din nordul și sudul Europei, precum și din spațiul balcanic. Dincolo însă de aceste mici lipsuri, studiile sunt bine scrise, tezele autorilor sunt bine argumentate, ceea ce va face ca volumul să devină probabil unul de referință pentru istoricii ce vor să folosească ca surse tradițiile orale.

Daniel Gicu